

איסור ספיחין

Rabbi Chaim Metzger ~ cmetzger@torontotorah.com

פסוקים בתנ"ך

1. ויקרא פרשת בהר פרק כה

(ה) אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרֶךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֲנָבֶיךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרְצְךָ:

(יא) יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִהְיֶה לְכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נִזְרֶיהָ:

2. רש"י ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק ה

(ה) את ספיח קצירך - אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר, והוא קרוי ספיח, "לא תקצור", להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל.

3. רמב"ן ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק ה

ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קציר, שהוא נספח אל קציר השנה שעברה, מגזרת ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד א), ...והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם, והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן, ופירוש הלאוים, שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך, אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה, ותהיה "שבת הארץ" כל אשר תוציא בשביתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה, לך ולענייך ולחיה ולבהמה:

4. ישעיהו פרק יד פסוק א

כִּי יִרְחֹם יְקִינֹךָ אֶת־יַעֲקֹב וְיִבְחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחֵם עַל־אֲדָמָתָם וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב:

האם אסור לקצור ולאכול ספיחין מדאורייתא?

5. ספרא (תורת כהנים) בהר פרשה א תחילת פרק א

'את ספיח קצירך לא תקצור' - מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית

מה זה "סמכו" דאורייתא או דרבנן?

6. ספרא (תורת כהנים) בהר פרשה ג פרק ד אות ה

עתידים אתם לומר: (ויקרא כה, כ) 'מה נאכל בשנה השביעית? הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו' - אם אין אנו זורעים מה אנו אוספים?

אמר רבי עקיבא: מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית, וחכמים אומרים: אין ספחים אסורים מדברי תורה, אלא מדברי סופרים

7. ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק כ

(כ) וְכִי תִאמְרוּ מֵה־נֶאֱכַל בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְרְעָה וְלֹא נֶאֱסַף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ:

8. רבי שלמה סירילאו - שביעית פרק ט הלכה א

משמע מתוך הברייתא דתקנה קדומה בישראל היתה לאיסורא קודם רבי עקיבא ורבנן, דקתני: 'מכאן סמכו לספחים', משמע שבא רבי עקיבא לתת טעם למנהג שמצא, ורבנן סברי דמדרבנן היה המנהג, משום עוברי עבירה.

למה נאסרה מדרבנן

9. רמב"ם שמיטה ויובל פרק ד:ב

ומדברי סופרים שיקייו כל הספיחים אסורין באכילה. ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עברה. שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר. וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן. לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית:

10. רבי יוסף קורקוס - הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ב

נראה שלמד טעם זה רבינו ממה שהתירו אותן מינין שאין דרך לזרוען בגנות. נראה שכיון שהטעם הוא מפני שלא יזרעם ויאמר שמאליהן עלו, ולכך התירו מה שאין לחוש לכך.

11. רבי יוסף קארו - כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ב

כן יש ללמוד מהמשנה הנזכרת דקתני התם: 'ר' יהודה אומר: ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה', ואף על פי שאין הלכה כמותו אלא כחכמים שאמרו כל הספיחים אסורים - יש ללמוד מדבריו טעם איסור הספיחים.

12. הרב ישראל משקלוב - פאת השלחן - בית ישראל - סימן כב אות ג

נראה לי ברור כשמש דרבינו למד מירושלמי מפורש... וכמו שכתב רבינו בהלכה ד: "ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר בשדה כרם ובשדה זרע מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו, שדה בר אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה, ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה" חזינן טעם האיסור משום גזירה דילך ויזרע במקום שיהיה טוב לו ולא יפסידו שדהו מפורש טעמו בסעיף שאחרי זה ולכן סמך הלכה ד אחרי זה להורות טעם האיסור מן ההיתר וכמו שכתוב בירושלמי... וכבכסף משנה כתב דלמד מרבי יהודה דמתניתין שאין הלכה כמותו ואין צריך לזה.

13. חזון איש יו

בכלל גזירת ספיחין שהפירות נזרעו באיסור יהיו אסורין, והוסיפו לאסור אף בעלו מעליהן

אז איזו צמחים בכלל ספיחין?

14. משנה שביעית ט: א

רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה. ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה וחכ"א כל הספיחין אסורין:

15. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ט הלכה א

{ציטוט מהמשנה:} שאין כיוצא בהן בירקות השדה: ומפני שאין כיוצא בהן בירקות השדה יהו אסורים? רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בן רבי חנינא: מפני שדרכן לגדל אימהות.

ומפני שדרכן לגדל אימהות יהו אסורים?

אמר רבי שמואל בר רב יצחק: כל הירק את יכול לעמוד עליו אם חדש הוא אם ישן הוא, ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור, ויאמר מן האימהות הבאתי.

16. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נא עמוד ב

תניא, רבי שמעון אומר: כל הספיחים אסורין, חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהן בירק השדה. וחכמים אומרים: כל הספיחין אסורים. ותרווייהו אליבא דרבי עקיבא, דתניא: הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר רבי עקיבא: וכי מאחר שאין זורעין - מהיכא אוספין? - מכאן לספיחין שהן אסורין. במאי קא מיפלגי? רבנן סברי: גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחי דעלמא. ורבי שמעון סבר: לא גזרינן ספיחי כרוב אטו ספיחי דעלמא.

איך ליישב את הסתירה

18. תוספות מסכת פסחים דף נא עמוד ב ד"ה כל הספיחין

נראה לרבינו תם שבביעית קודם ביעור מיירי, כדמשמע קרא ד'לא נאסוף' דמייתי דכתיב ביה: 'מה נאכל בשנה השביעית' ודריש רבי עקיבא מהאי קרא דספיחים אסורים בשביעית, ורבנן פליגי עליה ודרשי 'לא נאסוף' להכניסו לקיום {לזמן ממושך}, ולא אסרי אלא אחר ביעור.

ורבי שמעון ורבנן פליגי הכא אליבא דרבי עקיבא, ומתיר רבי שמעון ספיחי כרוב דלא אסרה תורה אלא ספיחים דומיא דזריעה, דכתיב: 'הן לא נזרע', אבל ספיחי כרוב דמו לאילן... ולא גזרינן אטו שאר ספיחים, ורבנן גזרי... אבל לרבנן דפליגי עליה דרבי עקיבא וסברי איסור ספיחים דרבנן ליכא למיגזר.

הקשה רבינו נסים גאון דאיכא שמעינן להו במסכת שביעית בפ"ט (משנה א) דקתני התם ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק השדה וליכא למיגרס התם אסורין דבירושלמי מוכח בהדיא דגרס התם מותרין ותירץ דהתם מיירי בספיחים שגדלו בששית בהיתר ונכנסו בשביעית ונשתהו עד לאחר הביעור ולכך שאר ספיחים שרו דלא אתו לאיחלופי בהנהו שגדלו בשביעית דשל ערב שביעית גדולים ושל שביעית קטנים אבל של כרוב שגדלים הרבה בזמן מועט אין היכר בין הגדל בערב שביעית לגדל בשביעית

17. רש"י מסכת פסחים דף נא עמוד ב

כל הספיחין אסורין - בשביעית, *מזמן הביעור ואילך*. חוץ מספיחי כרוב - עליו היוצאין מקלח הכרוב. שאין כיוצא בהן בירק השדה - משרשין הן גדילין, והרי הן כאילן שמוסיף ענפים על ענפים, ולא בכלל שאר ספיחים נינהו, וכל שאר ספיחים מזרע הנחבט ונופל לארץ הוא, אבל ספיחי כרוב אינו כן, אלא עליו גדילין בענפים, ולא אסרה תורה אלא ספיחים מעין זריעה, כדכתיב: 'הן לא נזרע' וגו', כך שמעתי. וקשיא לי: חדא: דכי האי גוונא לא קרי ספיחים, אלא הגדילים מזרע הנחבט ונופל לארץ קודם לקיטה. ועוד: אילנות בשביעית מי לא נהגא בהן נמי קדושה? ונראה בעיני: דטעמא משום דכרוב אינו כלה לחיה כל ימות החורף, וגימגום.

19. חידושי הר"ן מסכת פסחים דף נא עמוד ב

ואיכא למידק אשמעתין דאלו רבי שמעון קאמר הכא: 'כל הספיחין אסורין, חוץ מספיחי כרוב' ובמסכת שביעית קתני: רבי שמעון אומר: 'כל הספיחין מותרין, חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה'. ואני אומר: דלפי פירוש רש"י ז"ל לא קשיא מידי: דכי קאמר הכא: 'כל הספיחין אסורין' - היינו אחר הביעור.

והתם איירי קודם הביעור, שאסרו חכמים ללקוט פירות שביעית מן המשומר, וליקח אותם ממי שהוא חשוד לשמרן, כדתנן ברישא דהך מתניתין התם: 'הפיגם והירבוזין וכו' ונקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר'. והדר תני התם: 'כל הספיחין מותרין' - כלומר ליקח מכל אדם, שסתם ספיחין אינן באין אלא מן המופקר, 'חוץ מספיחי כרוב' - שאינן גדלין אלא בגנות, וחיישינן דלמא מן המשומר נינהו.

20. רבינו שמשון (ר"ש) - מסכת שביעית פרק ט משנה א

כל הספיחין מותרין - כשגדלו בששית ונלקטו בשביעית איירי כדמוכח בירושלמי... וגירסא להפך בכל הספרים בפרק מקום שנהגו {במקור **Error! Reference source not found.**} וההיא בספיחין שגדלו בשביעית... וספיחי כרוב דשרו משום דכתב: 'את ספיח קצירך' - דבר הנקצר כתבואה אסר הכתוב, אבל כרוב יש לו קלח גדול וענפים כעין אילן... ועוד ד'לא נזרע כתיב', משמע דלא אסרה תורה אלא כעין תבואה הנזרעת מה שאין כן בכרוב דהוי כאילן.

והא דתני במתניתין דהכא {מקור **Error! Reference source not found.**} 'אסורים ומותרים' לאו לענין איסור אכילה, דהא רבי שמעון שרי ספיחי כרוב בההיא דספיחין, אלא מותרים לנהוג בהן מנהג חולין, חוץ מספיחי כרוב דיש בהן קדושת שביעית.

21. רבי אשתורי הפרחי - ספר כפתור ופרח פרק מז

'רבי ישמעאל אומר כל הספיחין מותרים, חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה, וחכמים אומרים כל הספיחין אסורים' - פירוש: דרבי ישמעאל סבר בספיחי כרוב הכתוב מדבר, כלומר, ספיחי כרוב שגדילין מאותם שנזרעו בששית. וסבר דלא גזרינן שאר ספיחין אטו ספיחי כרוב, לפי שאין כיוצא בהם בירקות השדה שדרכן לגדל אמהות. אבל ירק, את יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן. ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ואומר מן האמהות הבאתי. וחכמים גזרינן שאר ספיחין אטו ספיחי כרוב. שאם נתיר הנשארים, יבא להתיר של כרוב.

22. רבי ישראל משקלוב - פאת השלחן - בית ישראל סימן כב אות ב

ולשיטתו משמע דחכמים סבירא להו דכרוב מן התורה, ושאר ספיחין אסור מגזירה. ומה שכתב בתורת כהנים: 'וחכמים אומרים: אין ספיחין אסורין מן התורה אלא מדברי סופרים'. קאי אכל הספיחין, לבד מכרוב. אלא שם, משום דלא הזכיר רק רבי עקיבא דסבירא ליה כל הספיחין מן התורה קאמר, וחכמים אומרים אין ספיחין, והיה אפשר לומר דחכמים לגמרי פליגי, וסבירא להו דאין איסור ספיחין אף דכרוב מן התורה, אבל מדרבנן כולם אסירי מגזירה דעוברי עבירה.

איזה שנים בכלל ספיחין

ששית לשביעית

23. משנה שביעית ח:ד

'האומר לפועל הילך סלע זה ולקוט לי ירק היום' שכרו מותר

24. ר"ש שביעית ט:א

ויש לתמוה דהשתא ספיחי שביעית לר"ע אסורים מדאורייתא אפילו באכילה ואפילו רבנן מודו דמדברי סופרים מיהא אסירי כדקתני בהדיא בתורת כהנים ובכמה משניות אשכחן דשרו באכילה מתני' דהכא דהפיגם והירבוזים וההיא דהאומר לפועל הי לך סלע זה ולקוט לי ירק היום בפ"ח (משנה ד) ולוקט ירקות שדה ובנו מוכר על ידו בפ"ז (מ"ג) **וצ"ל דכולהו בשל ערב שביעית** ומה שיש בהן תורת שביעית לפי שנלקטים בשביעית דבירק אזלינן בתר לקיטה אבל לענין איסור ספיחים דנפקא לן מדכתיב מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף משמע דתחלת גידול בעינן בשביעית אבל ירק שגדל בששית והוסיף בשביעית הנהו ספיחי ששית מיקרי ולא ספיחי שביעית.

25. רמב"ם שמיטה יובל ד:יב

הירק בשעת לקיטתו [אסור בספיחין]

26. חזון איש ט: ג

וכ"כ הר"מ בס' היד פ"ד הי"ט, ומבואר לכל שנגמר בששית אין בו משום ספיחין, ולא נראה דלענין ספיחין מורה הר"מ שאין איסור ספיחין אלא במי שצומח בשביעית אם מעט ואם הרבה אבל מה שלא צמח כלל בשביעית אינו בשם ספיחין כלל.

מה נחשב התחילו לצמוח?

27. רא"ש על המשנה שביעית ט א

ספיחים שיצאו בשישית דכל גידולם היה בשביעית מותרים

28. חוט השני שמיטה ד ג אות ט עמוד קס"ב

ויש להסתפק מהו השיעור שנקרא התחלת הצמיחה [בשישית] שלא יהא בזה איסור ספיחין לדעת הר"ש... ומרן החזו"א זצוק"ל הורה לשואלין בקיבוץ חפץ חיים, לזרוע קודם ראש השנה של שביעית באופן שיצא קצת גבעול מעל הקרקע. ומעשה שהיה שם בזמנו שבצום גדליה היו שדות שעדיין לא הוציאו גבעולים מעל הקרקע, והורה להם החזו"א לבדוק את השדות מהגרענינים בתוך הקרקע, ושערו אם כבר יצאו השרשים קודם ראש השנה, דאז אפשר להתיר את כל השדה מדין איסור ספיחין.

29. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נ

קיצורו של דבר הוא דלפי הפירוש שלנו בדברי הר"ש לא בא אלא ליישב דמאי דמוכח מכמה משניות שיש ירקות המותרים משום ספיחין ואעפ"י כן יש להם קדושת שביעית, הוא מפני שלענין איסור ספיחין דכתיב לא נזרע ולא נאסוף אמרינן דתלוי רק בשיעור שאפשר לאסוף ולאכול, ולכן גם בירקות אין הולכין לענין ספיחין אחר לקיטה אלא כל שהנטו או הגיעו לעונה"מ בששית כיון שנזרעו וגם אפשר לאוספן בששית הרי הם ממש כתבואה שהביאה שלישי בששית ויש להם דין ספיחי שנה ששית ולא של שביעית, ודבר זה פשוט ומתקבל מאד על הדעת, ... אך אעפ"י כן הנני חוזר ומדגיש דכל מה שכתבנו הוא לא למעשה הואיל וכבר הורה זקן.

נזרעה בשביעית

30. רמב"ם שמיטה ויובל ד:טו

עבר וזרע בשביעית ויצא לשמינית ... אסור במוצאי שביעית כשאר ספיחין

31. חזון איש יו

בכלל גזירת ספיחין שהפירות נזרעו באיסור יהיו אסורין, והוסיפו לאסור אף בעלו מעליהן

32. סמ"ע סימן קמא ס"ק יח

כגון דעבר וחרש וזרעה בשביעית דגידוליה אסורין,

משביעית לשמינית

33. רמב"ם שמיטה ויובל ד:ה

ספיחין של שביעית שייצאו למוצאי שביעית אסורין באכילה ואין תולשין אותן ביד אלא חורש פדרפו. ובהמה רועה פדרקה. ... וכן שאר הפרות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו פיוצא בהן מפרות מוצאי שביעית.

34. חזון איש שביעית ט יג

מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית .. מעיקר הדין ירק של שביעית הנכנס לשמינית מותר בין לענין איסור ספיחין בין לענין קדושת שביעית דירק בתר לקיטה, כמש"כ הר"ש במשנתנו והר"מ פ"ד הט"ו, אבל אסרו חכמים משום גזירה שמא ילקוט בשביעית ויטמין לשמינית ואסרו חכמים משום ספיחין,

35. ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ז

וסבור הייתי לפרש דעת רבינו אפילו בידוע שהם של שביעית ונתלשו קודם שנכנסה שמינית ושרו אחר שעשה כיוצא בהן מפני שהרי אינו נהנה משל שביעית וליכא למגזר שיזרע ויאמר מאיליהן עלו כי זה הוא טעם האסור לדעת רבינו

האם יש קשר בין קדושת שביעית וספיחין?

36. שו"ת אז נדברו חלק ד סימן ג

ולאחר שנתברר שנקטינן שיש ק"ש בבשמים ברור הוא שיש גם איסור ספיחין. ונראה לומר דאפילו אם נאמר שאין ק"ש בבשמים יש איסור ספיחין, דאיסור ספיחין תלוי באיסור עבודה ולא בקדושת שביעית, וכיון שנקטינן שנטיעת אילן סרק הוא מה"ת כמו באילני מאכל, ממילא יש בזה גם איסור ספיחין.

37. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא

נראה דמיני צמחים שאין עליהם קדושת שביעית אף על גב שרגילים לזרעם ושייך שפיר הטעם של גזירת ספיחין כמו פרחי נוי וכדומה [אם ננקוט דלא נוהגים בהם קדושה] אפי"ה משמע ברמב"ם דלא נוהג איסור ספיחין אלא בדבר שגם נוהג בו קדושת שביעית עיי"ש בפ"ד הט"ו, גם נראה דלהרמב"ם דירקות הנכנסין לשביעית אסורין משום ספיחין הרי אסורים תיכף, ואף על גב דליכא כלל חששא דעוברי עבירה שהם צריכים עכ"פ ג' ימים לקיטה, דמ"מ לא פלוג חכמים.